

METATEISINIS DISKURSAI: EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS PRIGIMTIS BEI
KILMĖ KAIP ARGUMENTAS UŽ IR PRIEŠ INTEGRACIJĄ

Kristina Miliauskaitė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 97
Elektroninis paštas tfk@mruni.lt*

Pateikta 2006 m. kovo 22 d., parengta spausdinti 2006 m. birželio 27 d.

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjami Europos Sąjungos integraciniai procesai civilizacijų ir teisės tradicijų įvairovės aspektu. Tautų, kultūrų tradicijų įvairovė didelėje teritorijoje lemia egzistuojančius metateisinius skirtumus, kurie dažniausiai įvardijami kaip teisės prigimties ar, plačiau, civilizacijų skirtumai.

Europos Sąjunga atstovauja Vakarų civilizacijai, kurios raida ir prigimtis nulemta krikščioniškosios kultūros. Nors Vakarų teisės tradicijoje pabrėžiamas sekuliarumas, vis dėlto tradicijos remiasi ir atspindi krikščioniškas vertybes. Dėl šios priežasties kyla nesutarimų dėl tolesnės Europos Sąjungos plėtros. Dalis politikų ir doktrinos atstovų mano, kad tolesnė integracija įmanoma tik tarp valstybių, turinčių kultūrinių, vertybinių ir tradicijos tapatumų, taigi plėtojama krikščioniškosios plėtros vizija. Šios vizijos oponentai mano, kad būtina vykdyti didesnę plėtrą: esami civilizaciniai, kultūrų skirtumai neturi būti kliūtis integraciniams procesams, jei tik valstybės yra pasiryžusios laikytis Europos Sąjungos deklaruojamų vertybių sistemos ir aiškių demokratinių principų.

Straipsnyje panaudoti sisteminis, analitinis ir loginis metodai.

Pagrindinės sąvokos: Europos Sąjunga, Europos civilizacija, teisės tradicija, globalizacija.

IŽANGA

Turkijos, esančios pačiame Europos žemyno pakraštyje, įstojimo į Europos Sąjungą perspektyva sietina su klausimu, kur būtų galima nubrėžti tolimiausią Europos Sąjungos sieną. Jei Turkija taps Europos Sąjungos nare, ar tokią pačią strategiją bus galima taikyti Europos Sąjungos santykiuose su kitomis valstybėmis? Ar bet kuri Europos žemyno šalis, jei ji tenkina nustatytus kriterijus, gali prašyti narystės Europos Sąjungoje ir pradėti derybas? Ar gali dėl narystės kreiptis Vakarų Balkanų šalys, Ukraina, net Viduržemio jūros pietinėje pakrantėje esančios valstybės arba Baltarusija, žinoma, kai pasieks politinį stabilumą ir atitiks politinius ir ekonominius bei teisinius kriterijus. Tokie ir panašūs klausimai sukelia daug karštų diskusijų dėl kultūrinės „europietiš-

kumo“ definicijos, „tinkamumo“ apibrėžimo, šių sąvokų problemiškas sukelia polemiką, ką reiškia būti europiečiu, koks yra galutinis Europos integracijos tikslas ir kokie yra Europos Sąjungos interesai pasaulyje apskritai.

EUROPOS CIVILIZACIJA IR EUROPOS SAJUNGA

Nuo pat įkūrimo Europos Sąjunga yra tarsi magnetas, nuolat traukiantis naujas šalis. Nors istorinę kulminaciją Europos Sąjungos plėtros procesas pasiekė 2004 metų gegužės mėnesį, kai Europos Sąjunga padidėjo nuo 15 iki 25 valstybių narių, Europos piliečių ir valstybių sąjunga yra atvira visoms šalims. Į ją įstoti gali bet kuri Europos valstybė, gerbianči vertybes, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, ir jas puoselėjanti. Europos Taryba nustatė tris pagrindinius stojimo į Europos Sąjungą kriterijus, liudijančius šalies kandidatės sugebė-

* Socialiniai mokslai, teisė, daktarė. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedros lektorė.

jimą prisiimti narystės Europos Sąjungoje išpareigojimus, kuriuos šalys kandidatės privalo įvykdyti iki stojimo:

1. Politinis kriterijus. Šalys kandidatės privalo turėti stabilias institucijas, garantuojančias demokratiją, lygybę prieš įstatymus, žmogaus teises, pagarbą nacionalinėms mažumoms ir jų apsaugą.

2. Ekonominis kriterijus. Šalys kandidatės privalo turėti funkcionuojančią rinkos ekonomiką ir sugebėti išlaikyti konkurencijos spaudimą bei rinkos jėgų veikimą Europos Sąjungoje.

3. Teisinis kriterijus. Šalys kandidatės turi perimti visą Europos Sąjungos teisinę bazę, vadinamąją *acquis communautaire*.

Tačiau metateisiniai skirtumai dažnai buvo naudojami kaip argumentai prieš vienos ar kitos valstybės integraciją į Europos Sąjungą, pavyzdžiui, nuo 1987 m. balandžio 14 d., kai Turkija, jau būdama asocijuota Europos Sąjungos narė, padavė paraišką dėl pilnos narystės. Opozicija nurodo įvairias šio Turkijos pageidavimo įgyvendinimo kliūtis: be per žemo BVP vidurkio vienam gyventojui, abejotinos žmogaus teisių ir demokratijos padėties, per didelės naštos Europos Sąjungos struktūrinėms fondams ir kitų narystės kliūčių, taip pat nurodo ir odiozinius „trūkumus“ – per didelę teritoriją, gyventojų gausumą bei reikšmingus islamo religijos lemiamus kultūrinius skirtumus. Šie skirtumai įvardijami kaip teisės prigimties bei kilmės skirtumai arba, plačiau, kaip civilizacijų skirtumai.

Civilizacija vadinamos didelės kultūrinės sistemos, kitaip – kultūrinės supersistemos, kurios funkcionuoja ir kaip reali vienybė. Jos nesutampa su valstybe, tauta arba kokia nors kita socialine grupe, o peržengia tautinių, politinių ir religinių vienetų ribas. Civilizacija apima daugelį etninių grupių bei valstybių ir išlaiko savo tapatybę šimtus ar tūkstančius metų, nors jos struktūra pakinta. Kiekvienai civilizacijai būdingas savitas mentalitetas, savita tiesos ir žinių sistema, filosofija ir pasaulėžiūra, religija ir pavyzdinis „šventumo“ vaizdinys, savitos literatūros ir meno formos, papročiai, įstatymai, elgesio kodeksas, būdingi vyraujantys socialiniai santykiai, savita ekonominė ir politinė sankloda, netgi savitas asmenybės tipas, pasižymintis tik jam būdingu mentalitetu ir elgesiu. Civilizacijos laikomos didžiausiomis egzistuojančiomis sociokultūrinėmis konfigūracijomis, sociokultūrinėmis todėl, kad apima ir simbolių, ir visuomenės organizaciją. Civilizacija nėra vien visuomenė ir nėra vien kultūra – apima jas abi. Civilizacijai būdinga tam tikra kultūros apimtis, suteikianti bendrą „stogą“, po kuriuo telpa savitas intelektualinis „aparatas“, siekis viską sistemškai aprėpti ir teorinis pajėgumas atsakyti į visus galimus klausimus – civilizacija definiuojama „didžiosios tradicijos“ egzistavimu.

Tautų kultūrų, mąstymo tradicijų analizė leidžia išskirti Vakarų, arba Europos, civilizaciją ir Rytų civilizaciją, apimančią Indų civilizaciją ir Artimųjų Rytų (arabų, iraniečių ir turkų) civilizaciją [1, 2, 3]. Rytų ir Vakarų sąvokos vartojamos ne geografinė, o konvencionalia istorine ir kultūrine prasme. Jos apibūdina dvi skirtingas pasaulio kultūrinės erdves. Vakarai – pirmiausia Vakarų

Europą ir Šiaurės Ameriką, taip pat Rytų Europą ir Pietų Ameriką, o Rytai – Azijos žemyno ir Šiaurės Afrikos kultūrinę erdvę.

Civilizacija yra aukščiausias žmonių sambūris ir plačiausias kultūrinės tapatybės lygis. Tautinės valstybės pasaulio reikaluose yra pagrindinės veikėjos tik keltą šimtmečių. Plačiau mąstant, žmonijos istorija yra civilizacijų istorija.

Taigi galima tirti, kiek Europos Sąjungos narystės siekiančios valstybės kultūra ir teisė turi sąsajų su Europos Sąjungos valstybių narių kultūromis, jų teisės sistemomis, taip pat kokie yra skirtumai, ypač tose valstybėse, kur religinės normos ir tradicijos turi didelę įtaką kasdieniam gyvenimui.

Dėl tampraus civilizacijos ir religijos ryšio bet kokios civilizacijos pagrindas ir fonas, be jokios abejonės, yra religija, ir visos civilizacijos remiasi į religinius pagrindus [3, p. 30]. Jie yra reikšmingesni už skirtumus tarp politinių ideologijų ir politinių režimų. Kaip pabrėžia Michaelis Mannas, „jos (religijos) tapo reikšmingos dėl vieno bendro bruožo: translokalinio asmeninės ir socialinės tapatybės jausmo, dėl kurio tapo įmanomas istoriniam užfiksavimui pakankamas plotas ir intensyvaus mobilizavimosi mastas“ [4, p. 363]. Pasaulines religijas – krikščionybę, islamą, konfucianizmą, induizmą, judaizmą, budizmą – iš daugelio buvusių ir tebesančių tikėjimų išskiria jų socialinė įtaka ir jų geografinė plėtra. Religijos mobilizacinis sugebėjimas akivaizdžiausiai išryškėjo islame ir krikščionybėje, kai religija buvo susieta su karinės galios ir kultūrinės įtakos plėtojimo pastangomis. Religija sukuria pamatą tapatybei ir išpareigojimui, peržengiančiam tautines ribas. „Religija mums, – rašė Louis'as Dumont'as, – jau nelemia ir negarantuoja visų socialinio gyvenimo aspektų. Mums žmogaus esmė glūdi pačiame jame kaip individe ir visi individai yra lygūs, pamatinis mūsų visuomenės principas – lygybė“ [5, p. 16]. Rytų visuomenės, priešingai, paklūsta griežtai subordinacijai, yra hierarchizuotos, religijos funkcija jose – nustatyti tokią visuotinę tvarką. Islamo visuomenės pirmenybę teikia kosmologinei teocentristinei apraiškai, todėl personacentristine iki šiol galime laikyti tik Europos civilizaciją, o Rytų civilizaciją – sistemocentristine.

TEISĖS TRADICIJA, JOS RYŠYS SU NETEISINIAIS SOCIALINIAIS INSTITUTAIS

Kultūrų ir religijų skirtumai lemia politinius ir teisinius skirtumus, pradėdant prekybą, verslu bei privačia nuosavybe ir baigiant teisės sistema bei teisine sistema (teisės tradicija). Teisė specifiniu būdu atspindi gyvenimą visose sudėtingiausiose jo formose. Teisė (taip pat ir pozityviosios teisės veikimo mechanizmas, juridinė praktika), kaip civilizacijos institutas, „vienas iš pirmųjų civilizacijos „bloku“ [6, p. 219], atitinka civilizacinius reikalavimus ir vertybes, juos įtvirtina ir vėl perkelia į gyvenimą, užtikrindama visuomenės išlikimą ir jos vystymąsi.

Vakarietiškoji teisės tradicija, apimanti kartais skirtingai įvardijamas tas pačias teisės šeimas ar tradicijas [7, p. 14], yra sukurta specialistų – teisininkų profesio-

nalų, kurie naudoja grynai specifinius teisinius institutus: terminus, metodus, institucijas. Kitoms teisės tradicijoms, dėl kurių pavadinimų, skaičiaus ar požymių nėra visuotinai sutariama¹, abstraktus normų pobūdis ir jų loginis konstravimas yra nebūdingas. „Vakarų žmonės žino, kad jų įstatymai išsirutuliojo ir buvo sumodeliuoti visuomenės, bet musulmonams įstatymai eina pirma ir modeliuoja visuomenę“ [8, p. 30]. Teiginys, kad normas sukūrė ne žmonės, o Dievas, yra absoliutus tvirtinimas, kuris pasaulietiškoje diskusijoje neginčytinas.² Čia žmonių elgesį reguliuoja religija, dorovė ir papročiai, o teisė geriausiu atveju – tik pagalbinė priemonė, pagrindinė yra pasaulėžiūra, teisė čia nėra „gyvoji“ vakarietiškąja prasme.

Vakarų teisės tradicijoje teisiniai institutai yra analitiškai atriboti, atskirti nuo kitų tipų socialinių institutų. Ir nors Vakaruose stengiamasi pabrėžti nešališkumą, nepriklausomumą nuo kokių nors pažiūrų kaip vieną pagrindinių teisinio mąstymo principų [9], religija, politika, moralė bei papročiai turi įtakos teisei. Krikščionybė, krikščioniškoji teisingumo samprata formavo Vakarų teisės tradiciją, darė jai didelę įtaką du tūkstančius metų. Vakarietiškoje teisės tradicijoje, jos pagrinduose ir normose per specifinį sekuliarizacijos ir modernėjimo procesą atsispindi krikščioniškos vertybės. Apibendrinant galima teigti, kad Vakarų teisės tradicija yra sekuliarizuota, bet susieta su krikščioniška kultūra.

Taigi svarbu, kokia teisės tradicija vyrauja ir kokio masto skirtumai egzistuoja. Laikydami šio požiūrio, kuris remiasi civilizacijų (kultūrinė) istorija ir mums artimesne teisės istorija, mes susiduriame su dviem problemomis. Pirma, turėtumėme išsiaiškinti, kurios Europos Sąjungos šaknys yra bendros ir ar jų tęsiniai vis dar egzistuoja, antra, ar Europos Sąjungos teisės prigimtis bei kilmė empiriškai gali būti apibrėžta kaip elementai, kurie yra bendri Europos Sąjungos valstybių narių visuomenėms.

EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS PRIGIMTIS BEI KILMĖ

Europos vystymasis nuo Europos anglies ir plieno bendrijos iki Europos Sąjungos buvo ekonominės integracijos procesas, kurio vienas iš tikslų – suvienodinti vystymosi, ekonominius skirtumus. Šiame kontekste bendras nacionalinis produktas, infliacijos lygis, valstybės skolos dydis ir kiti duomenys tarnavo kaip santykinai nedviprasmiški duomenys, kaip įrodymai, kad jau pasiekti būtini vystymosi pažangos rodikliai, kokios reikalingos kompensacijos priemonės integracijos eigoje. Valstybės narystė Europos Bendrijose buvo kreditų ir sąskaitų klausimas: teisės pagalba buvo nustatytos na-

rustės sąlygos, kurios galėjo būti pasiektos atitinkama vidaus politika ir kontrole iš išorės.

Tai tapo sudėtingiau priėmus Vieningos Europos aktą, kuris įsigaliojo 1986 m. liepos 1 d. Šis dokumentas paskatino Europos politinę integraciją ir bendrą įstatymų leidybą, tai ir išreiškė naujas Europos Sąjungos pavadinimas. Nagypálas Szabolcs'as teigė: „Šiandien esame liudininkai, kaip Europos integracijos procese kuriama viršvalstybinė (ne tarpvalstybinė!) tapatybė“ [10]. Europos idėja taip pat reiškia kokybę ir bendras vertybes, o ne vien geografiją ir ekonomiką. Bendra politika remiasi bendrais sprendimais, kuriuos nulemia vertybės. Vertybės yra svarbiausias civilizacijos (kultūros) elementas. Dar Robertas Schumanas, Europos Sąjungos kūrėjas, 1950 m. gegužės 9 d. deklaraciją, parengtą kartu su Jean Monet, kurioje išdėstė Europos anglies ir plieno pramonės sujungimo planą, paskelbė istorine galimybe sukurti „organizuotą ir gyvybingą Europą“, kuri yra „būtina civilizacijai“ (paryškinta autorės) [11, p. 7].

Europiečiai turi daug nacionalinių ir regioninių kultūros skirtumų, tačiau juos vienija kitoks nei likusio pasaulio, bendras europiečiams vertybių paveldas. Europos Sąjungą sudaro atskiros valstybės, kurios atstovauja krikščioniškai vakarietiškai kultūrai. Nors teigiama, kad Europos Sąjungos teisė yra savarankiška, kitokia negu nacionalinė teisė, tačiau dauguma Europos Sąjungos „teisinėje sistemoje naudojamos juridinės technikos ir doktrinų daugiau sąsajų turi su nacionalinės teisės šakomis, tokiomis kaip konstitucinė ar administracinė teisė, negu su tarptautinės teisės šakomis“ [12, p. 54], susijusiomis su konfliktų tarp skirtingų valstybių įstatymų sprendimu.

„Europietiška kultūra ir Vakarų krikščionybė yra bendras Europos Sąjungos pagrindas, integracijos idėjai lemtingą įtaką turėjo krikščionybė“, – teigia Samuelis Huntingtonas. Moderni Vakarų civilizacija yra Vakarų istorijos ir kultūros kūriny. Vakarai yra tokie, kokie yra, dėl savo praeities. „Krikščionys turi bendrą Europos istorijos patirtį: feodalizmas, Renesansas, Reformacija, Didžioji prancūzų revoliucija, pramonės revoliucija. Dabar jie gali tikėtis glaudesnio bendradarbiavimo vieningos Europos ekonomikos sistemoje, demokratinių politinių sistemų konsolidavimosi“ [13]. Valstybės, kurios pradėjo Europos vienijimo procesą, krikščionišką tapatybę restruktūrizavo, perskirstė ir pertvarkė. Ekonominiai ir politiniai valstybių interesai, dėl kurių šios prisijungė prie integracijos proceso, buvo panaudoti po II Pasaulinio karo kataklizmą ir tragedijos, kai reikėjo stiprinti susitaikiusios Europos koegzistavimo idėją.

2001 m. balandžio 19–22 d. Strasbūre vykusiame ekumeniniame susitikime, kuriame dalyvavo per 250 Europos bažnyčių konferencijos (KEK/CEC) bei Europos vyskupų konferencijų tarybos (CCEE) atstovų, buvo pasirašytas svarbiausias ekumeninis uždavinys ir Europos bažnyčių bendradarbiavimo gaires bei įsipareigojimus nustatantis dokumentas. „Charta Oecumenica“, kurios tekste nenagrinėjami Bažnyčios eklesiologiniai klausimai, 7 punkte teigiamas Bažnyčios dalyvavimas kuriant Europą, krikščionybės ir Europos integracijos organizacinę vienybę:

¹ L. Baublys šalia Vakarų teisės tradicijos išskiria islamo, induis-tinę, Kinijos ir Japonijos bei Afrikos ir Madagaskaro teisės tradicijas (Baublys L. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. – Vilnius, 2005. P. 16).

² Tačiau islamiškoji bendruomenė labai įvairi ir visiškai nevieninga sprendama specifinius klausimus, pvz., kas yra Dievo įstatymas ir kaip jis turi būti įgyvendinamas.

„Bažnyčios remia Europos žemyno integraciją. Nesant bendrų vertybių, ilgalaikė vienybė negalima. Esame įsitikinę, kad dvasinis krikščionybės paveldas yra įkvėpimą ir praturtinimą Europai teikiantis šaltinis“ [14].

AR CIVILIZACINIAI SKIRTUMAI – KLIŪTIS INTEGRACIJAI?

Ar egzistuoja metateisiniai skirtumai ir ar jie gali nuolat trikdyti integraciją į Europos Sąjungą? Juk „tikra religija visada yra vieša ir politiška, nes ji telkia bendruomenes bendrų vertybių ir jas įkūnijančių veiksmų pagrindu“ [15]. Dar 1959 m. paraišką įstoti į Europos Bendrijas pateikusios Turkijos narystė nebuvo itin pagaiduotina ne tik dėl Kipro problemos, demokratijos pažeidimų, bet ir dėl civilizacijos skirtumų [16, p. 267–269]. Nors derybos su Turkija dėl stojimo į Europos Sąjungą pradėtos, pabrėžiama, jog būtina įvertinti kultūrinius, civilizacinius parametrus bei valstybės dydį, ir kad derybų pabaiga neaiški, – jos nebūtinai turi baigtis šios 70 milijonų gyventojų turinčios šalies naryste Europos Sąjungoje. Turkija – Artimųjų Rytų musulmoniška valstybė³ – neprimama į Europos Sąjungą dar ir dėl to, kad, pasak Turkijos politikų, „mes – musulmonai, o jie – krikščionys, tačiau jie to atvirai nesako“.

Krikščionybės ir Europos integracijos proceso bendrystės adeptai mano, kad Europos Sąjunga yra ne tik žmogaus teisės, bet ir vertybes apsauganti sąjunga⁴.

Kalbantys apie ekumeninio judėjimo ir Europos integracijos proceso bendrumą, jų realizuojamą vienio ir vienybės idėją teigia, kad pastangos siekiant religijų dialogo ir bendrumo tarp skirtingas religijas išpažįstančių žmonių „remiamos laisvesnio pobūdžio, labiau išsklaidytu ir neapibrėžtu įsivaizduojamu tikslu“ [10]. Krikščioniškoji Europa, kaip ir krikščioniškas bendruomeniškumas (*communitarianism*), neturi jokio sąlyčio su musulmoniškojo pasaulio šalimis. Dar daugiau, šio požiūrio šalininkai, kalbėdami apie Europos vienybę, vienijimosi procesą „statant savo bendrus Europos namus“, teigia, kad galima sujungti tik tai, „kam dera būti sujungtam“. Profesoriaus Herberto Schambecko žodžiais tariant, „tik turintys bendra gali kurti bendra“ [17]. Europos Sąjungos plėtros vizija – tai bendros krikščioniškosios civilizacijos vizija, grindžiama humanistiniais, kultūriniais principais, siekianti ekonominės ir socialinės sanglaudos.

Neutralios tikėjimo atžvilgiu nuostatos šalininkai teigia, kad dabartinė Europos Sąjunga turėtų būti atvira skirtingoms civilizacijoms, demonstruoti ištikimybę įvairovei, tolerancijai ir dialogui. Europos Sąjunga, kaip valstybių sąjunga, yra pagrįsta ne tikėjimo aktu, o racionalia ir pragmatiška solidarumo koncepcija. Į bloką turėtų būti priimamos visos šalys, kurios to nori ir kurios yra pasiryžusios laikytis Europos Sąjungos vertybių si-

stemos. Europa nebebus patikima, jei atsisakys priimti Turkiją, įvykdžiusią narystei Europos Sąjungoje keliamas sąlygas.

XXI amžiuje pasaulio visuomenės ieško naujo būdo, kaip visiems gyventi kartu. Europos Sąjunga turi progą kitoms pasaulio dalims įrodyti, kad nėra „krikščionių klubas“. Nors krikščioniškoji pasaulėžiūra gerokai skiriasi nuo musulmonų pasaulėžiūros, Europos Sąjunga gali parodyti, jog yra pasirengusi civilizacijų bendradarbiavimui, o ne civilizacijų priešpriešai. Civilizacija, tiksliau – skirtingos civilizacinės vertybės, yra viena iš didžiausių kliūčių, kurias turi įveikti Europa, kad pasiektų tikrą integraciją, pagrįstą aiškiais demokratiniais principais. Ir atvirkščiai, jei išsivyras „klaninis“, diskriminacinis būdas spręsti vertybinių, civilizacinių skirtumų problemas, teisingumas ir demokratiškumas nukentės. Kaip teigia Alainas Touraine'as, visi skirtumai ir tradicijos gali koegzistuoti, konkuruoti ir praturtinti Europos solidarumą [18].

Siekiančios europietiškų vertybių bei europietiškų standartų, didesnės demokratijos, geresnės švietimo sistemos musulmoniškos valstybės (Turkijos priėmimo į Europos Sąjungą atveju) priėmimas pasiūstų labai aiškiai žinią kitoms pasaulio dalims. Tai parodytų, kad šalis, kurios gyventojai – musulmonai, gali būti demokratinė ir atvira. Tai būtų naujas būdas kovoti su destruktvyviomis jėgomis.

Iš kitos pusės, Europos Sąjungai svarbu, kad tokios apimties plėtra nereikštų tik papildomos laisvosios prekybos erdvės. Europos Sąjunga nori sustiprinti vidaus sanglaudą. Kuo skirtingesnė kultūra organizacijoje, ypač politinėje, tuo didesnė tikimybė, kad arba visai nebus sprendimų, kadangi nebus įmanoma susitarti arba kad mažuma nuolat kentės nuo daugumos, todėl gali kilti konfliktas. Vertybių pliuralizmas yra nepalanki sąlyga geram Europos Sąjungos funkcionavimui.

Europos Sąjungos teisė skirta skatinti integraciją tarp valstybių narių [12, p. 53]. S. Huntingtonas teigia, kad regionalizmas gali būti vaisingas tik tuo atveju, jeigu jo šaknys – civilizacijos esybėje. Kultūrų bendrumas greitai išstumia ideologinius ir teisinius skirtumus. Iki šiol visi mėginimai sukurti platesnę ekonominę esybę buvo nesėkmingi – nutiesti tiltai tarp civilizacijų kol kas dar nepavyko. Dabar svarbiausia demarkacijos linija, S. Huntingtono vadinama „kultūros „aksomine uždanga“, Europą dalija į Vakarų krikščionybę, stačiatikybę bei islamą [13]. *Par excellence* dabar, kai Europos Sąjunga priėmė dešimt naujų valstybių, reikės labai daug laiko, kol tiek senosios, tiek naujosios narės prisitaikys prie permainų. Musulmoniškos valstybės (nebūtinai tokios didelės kaip Turkija) priėmimas visiškai pakeistų pusiausvyrą Europos Sąjungoje, todėl organizacija šiuo metu dar nėra pasirengusi tokiai plėtrai. Dar viena priežastis – civilizaciniai požymiai, panašumai ir skirtumai mažiau kinta ir juos sunkiau suderinti, negu politinius ar ūkinius.

Toks pozicijų dipoliškumas yra visiškai suprantamas ir paaiškinamas kultūros ir religijų globalizacijos „šviesoje“. Būtina pastebėti, kad šiandien esama tiek krikščioniškų, tiek musulmoniškų „bendruomenininkų“

³ Turkijos politikai priskiria Turkiją prie šiuolaikinių, sekuliarizuotų Vakarų tipo valstybių.

⁴ Šios nuostatos stiprumą liudija karštos Europos Sąjungos Konstitucijos rengėjų diskusijos dėl Europos Sąjungos krikščioniškų šaknų, krikščioniškojo paveldo paminėjimo Europos Sąjungos Konstitucijos tekste.

pastangų pasinaudoti tradicinėmis vertybėmis kaip skydu ar užtvara. Religija gali pasiūlyti identiškumą ir būdą tiek pasipriešinti pasikeitimams, tiek pritaikyti juos sau. Įtampa tarp Vakarų civilizacijos ir Rytų civilizacijos yra normalus dalykas, nes nė viena pusė negali atsikratyti išankstinės nuomonės arba įtikinti kitos pusės. „Sekuliarios Europos kontekste krikščionybė kovoja už jos institucinį pripažinimą ir vietą viešojoje sferoje“, teigia Philipas Schlesingeris ir François'as Foret'as [19, p. 59–81]. Tačiau, vystantis globalizacijai ir intensyviems kultūriniams, ekonominiams ir politiniams mainams, kai kurias griežtas nuostatas reikės nešališkai koreguoti, norint išvengti destruktivių susidūrimų. Abi pusės turės ieškoti būdų prisitaikyti. Palaikytume Abdullahi Ahmedą An-Na'imą, kuris teigia, kad turėtų būti priimami „esami tarptautiniai standartai, siekiant didinti jų kultūrinį teisėtumą svarbiausiose pasaulio tradicijose per vidinį dialogą [...]“ [20, p. 21].

Nors, pasak Elisabeth Gerle, galimas visas spektras reakcijų – nuo asimiliacijos ir hibridizacijos iki susidūrimų, kurie skatina vis stiprėjančias pastangas kurti tapatybės politiką [21, p. 59–71], egzistuoja bendras požiūris į tai, kas kuria istoriją, pabrėžia socialumą ir suprantamas kaip „sudėtingas socialinis elgesys“. Šiuo požiūriu visuomeniškumas svarbesnis už civilizacijas, rases ir kitus socialinio elgesio pagrindus ar determinantus. Visuomeniškumo teorija atskleidžia žmogaus galiybę dalyvauti sudėtinguose socialiniuose santykiuose ir rodo, ką tai galėtų reikšti esant globalizacijai ir skirtingoms materialinėms sąlygoms.

IŠVADOS

1. Metateisiniai skirtumai – per didelė valstybės teritorija, gyventojų gausumas, reikšmingi islamo religijos nulemti kultūriniai skirtumai – dažnai buvo naudojami kaip argumentai prieš vienos ar kitos valstybės integraciją į Europos Sąjungą. Šie skirtumai įvardijami kaip teisės prigimties bei kilmės skirtumai arba, plačiau, kaip civilizaciniai skirtumai.

2. Vakarų teisės tradicijoje teisiniai institutai yra analitiškai atriboti, atskirti nuo kitų tipų socialinių institutų. Nors Vakaruose stengiamasi pabrėžti nešališkumą, nepriklausomumą nuo kokių nors pažiūrų kaip vieną pagrindinių teisinio mąstymo principų, religija, politika, moralė bei papročiai turi įtakos teisei. Vakarietiškoje teisės tradicijoje, jos pagrinduose ir normose per specifinį sekuliarizacijos ir modernėjimo procesą atsispindi krikščioniškos vertybės.

Europos Sąjungą sudaro atskiros valstybės, kurios atstovauja krikščioniškai vakarietiškai kultūrai. Valstybės, kurios pradėjo Europos vienijimosi procesą, krikščionišką tapatybę restruktūrizavo, perskirstė ir pertvarkė. Ekonominiai ir politiniai valstybių interesai buvo panaudoti stiprinant Europos koegzistavimo idėją.

3. Krikščionybė ir Europos integracijos proceso bendrystės šalininkai mano, kad tik turintys bendra gali kurti bendra. Europos Sąjungos plėtros vizija – tai bendros krikščioniškosios civilizacijos vizija, grindžiama

humanistiniais, kultūriniais principais, siekianti ekonominės ir socialinės sanglaudos.

Neutralios nuostatos tikėjimo atžvilgiu šalininkai teigia, kad į Europos Sąjungą turėtų būti priimanamos vienos šalys, kurios to nori ir kurios yra pasiryžusios laikytis Europos Sąjungos vertybių sistemos. Skirtingos civilizacinės vertybės yra viena iš didžiausių kliūčių, kurias turi įveikti Europa, kad pasiektų tikrą integraciją, pagrįstą aiškiais demokratiniais principais.

Nors galimos įvairios reakcijos – nuo asimiliacijos ir hibridizacijos iki susidūrimų, kurie skatina pastangas kurti tapatybės politiką, kai kurias griežtas nuostatas reikės nešališkai koreguoti, nes vyksta globalizacija ir spartūs kultūriniai, ekonominiai ir politiniai mainai.

LITERATŪRA

1. **Сорокин П.** Человек, цивилизация, общество. – Москва, 1992.
2. **Sorokin P.** Social and Cultural Dynamics. – New York, 1962. Vol. 1.
3. **Права человека.** – Москва, 2001.
4. **Mann M.** The Sources of Social Power // A History of Power from the Beginning to AD 1760. – Cambridge, 1986. Vol. 1.
5. **Dumont L.** La civilization indienne et nous. Esquisse de sociologie compare. – Paris, 1975.
6. **Алексеев С. С.** Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – Москва, 1999.
7. **Baublys L.** Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. – Vilnius, 2005.
8. **Robinson F.** Atlas of the Islamic World. – New York, 1992.
9. **Rawls J.** Theory of Justice. – Cambridge, 1971.
10. **Szaboles Nagypál.** Europos integracija ir Bažnyčios vienybė // <http://www.bernardinai.lt/index.php?165597254>. Žiūrėta: 2006 m. kovo 8 d.
11. **Borchardt K. D.** The ABC of Community Law. – Brussels, 2000.
12. **Tatham A.** Europos Sąjungos teisė. – Vilnius, 1999.
13. **Huntington S. P.** The Clash of Civilizations? // http://www.lander.edu/atannenbaum/Tannenbaum%20courses%20folder/POLS%20103%20World%20Politics/103_huntington_clash_of_civilizations_full_text.htm. Žiūrėta: 2003 m. balandžio 12 d.
14. http://www.amdg.easynet.be/CHARTA_OECUMENICA-strasbourg2001.html. Žiūrėta: 2006-03-01.
15. **Blond P., Pabst A.** Why the West gets religion wrong // International Herald Tribune. July 8, 2005.
16. **Griekienis R.** Viduržemio jūros valstybių ir ES santykiai / Europos Sąjunga: Enciklopedinis žinynas (sudarė G. Vitkus). – Vilnius, 1999.
17. **2005 m. gegužės 10 d.** paskaita „Demokratinio konstitucinio valstybingumo raidos Europoje tendencijos“ Mykolo Romerio universiteto akademinėi bendruomenei.
18. **Touraine A.** Can We Live Together? Equality and Difference. – Stanford, 2000.
19. **Schlesinger P., Foret F.** Political Roof and Sacred Canopy? Religion and EU Constitution // European Journal of Social Theory. 2006. Vol. 9. No. 1.
20. **An-Na'im A. A.** Human Rights in Cross-Cultural Perspectives: Quest for Consensus. – Philadelphia, 1992.
21. **Gerle E.** Justice, Peace and Integrity of Creation // Eco-theology. 1997. No. 2.

METALEGAL DISCOURSE: NATURE AND ORIGIN OF THE EUROPEAN UNION LAW AS AN ARGUMENT PROS AND CONS INTEGRATION

Kristina Miliauskaitė *
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The report deals with the European Union integration processes in terms of diversity of civilizations and law traditions. The diversity of nations and cultural traditions in a large territory predetermines the existing metalegal differences that most frequently are referred to as differences in the nature of law or, more broadly, of civilizations.

The development of Europe from the European Coal and Steel Community to the European Union was the economic integration process, its one of the goals being to level developmental and economic variances. Membership of the state in the European Communities was the issue of credits and accounts: the membership conditions were determined by legal assistance and they could be achieved by the corresponding internal policy and control from outside. This became more complicated after adopting the Single European Act. The document diverted Europe to political integration with the single legislation, this being expressed by a new name of the European Union. The general policy is based on common decisions, which are predetermined by values.

The European Union is constituted of individual states, representing Christian – Western culture. Thus, the European Union represents the Western civilization, the development and nature whereof is predestined by Christian culture. Even though secularity is stressed in the Western law tradition, the fundamentals of tradition, however, are based and reflect the Christian values. Due to this reason, disagreements arise as regards the further development of the European Union. Part of the politicians and advocates of the doctrine hold that further integration is possible only among the states possessing identities in culture, values and tradition, thus the vision of Christian development is being developed. The opponents of this vision are of the opinion that the greater development should be effected; cultural differences should not be an obstacle for integration processes, if only the states are determined to follow the system of values declared by the European Union and clear democratic principles. Such dipolar positions are quite understandable and explainable in the “light” of globalization of cultures and religions. To-date, the efforts exist on the part of both the Christian and Moslem “community members” to make use of traditional values as a shield and barrier. However, with the development of globalization and intensive cultural, economic and political exchange, certain strict positions should need impartial correction in order to avoid destructive collisions. Both sides should search for ways to adapt themselves.

In the report, systematic, analytical and logical methods are applied.

Keywords: the European Union, the European civilization, tradition of law, globalization.

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy of Law, Lecturer, Dr.